

Araştırma Makalesi

Ücretlendirilmeyen Bakım Emeğinin Dağılımında Devletin Katılımcı Rolü: Güney Kore Örneğinde Çocuk Bakımına İlişkin Politikalar

Samed Kurban*

ORCID: 0000-0001-6002-1573

Öz

Ücretsiz bakım emeği, günümüzde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ekonomi politiği tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. Kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde kadınları marjinalleştiren cinsiyetçi yaklaşımlar, kadınların emeğini değersiz bir emek türü olarak sunmaktadır. Ücretlendirilmeyen ev işleri ve bakım gerektiren işler, toplumda adil bir şekilde dağıılmamakta ve kadınların sorumluluğuna bırakılmaktadır. Çocuk bakımı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik müdahaleye ilişkin temel politika alanlarından biridir. Bu konuda, devletin katılımcı bir refleks göstermesi ve ücretlendirilmeyen bakım emeğinin dağılımına müdahil olması gerekmektedir. Sonuçta, kadının ücretli iş gücüne katılımı sayesinde refahı artarak iyi olma hâli olumlu şekilde etkilenecektir. Güney Kore, erken çocukluk eğitimi ve bakımına yönelik sunduğu sosyal hizmetler üzerinden kadının bakım emeğini paylaşan bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Ülkede, ebeveynler için uygun fiyatlı ve erişilebilir çocuk bakımı inşa edilmiştir. Çalışmada hem eğitimin hem de bakımın kamusal niteliği korunarak devletin toplumsal cinsiyet eşitliğinin korunmasına nasıl katkı sağladığı sorusu ele alınacaktır. Bu çerçevede, Güney Kore'nin sunduğu sosyal hizmet argümanları üzerinden erken çocukluk gelişiminde devletin rolü incelenecektir. Çalışmada betimsel yaklaşım çerçevesinde kuramsal bir inceleme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ücretsiz bakım emeği, erken çocukluk eğitimi ve bakımı, Güney Kore

Makale Geliş Tarihi: 09.02.2022 Makale Kabul Tarihi: 30.05.2022

* Arş. Gör. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, samedkurban@gmail.com

Participatory Role of the State in the Distribution of Unpaid Care Labor: Child Care Policies in the Case of South Korea

Abstract

Unpaid care labor is at the heart of discussions on gender inequality and political economy nowadays. Gendered approaches which marginalize women within the framework of capitalist production relations, present women's labor as a type of worthless labour. Unpaid housework and care work are not distributed justly in the society and women are expected to shoulder them. Child care is one of the fundamental policy areas regarding the intervention in gender inequality. In this area, the state needs to show a participatory reflex and intervene in the distribution of unpaid care labor. In the end, thanks to their participation in paid labor, prosperity and well-being of women will be affected favorably. South Korea comes to the forefront as a country which aids women in care labor with the social services it provides for early childhood education and care. In this country, affordable and accessible child care services are provided for adults. In this study, it will be discussed how the state contributes to the preservation of gender equality by keeping the public characteristics of both education and care. In this framework, the state's role in early childhood development will be analyzed over arguments about the social services provided by South Korea. In the study, a theoretical analysis was carried out within the framework of the descriptive approach.

Keywords: unpaid care labor, early childhood education and care, South Korea

Giriş

Günümüzde kadınlar, işgücünün ve toplumsal yaşam koşullarının yeniden üretiminin kendi emekleri üzerinden sağlandığı bir özne olarak toplumda yer edinmektedir. Kapitalist üretim anlayışında, geleneksel değerler ve sosyokültürel normlar üzerinden, kadınların emeği ayrı bir emek türü olarak tanımlanmaktadır. Kadınların kendilerine biçilen rol üzerinden toplumsallaşması söz konusudur. Kadınlara sunulan geleneksel roller; sosyal devletin liberal ekonomi lehine küçüldüğü, bakım hizmetleri bütçesinin kısıtlandığı, ücretli bakım hizmetlerinin maliyetlerinin yükseldiği günümüzde son derece işlevseldir (Ecevit, 2021: 70). Bu durum, ağırlıklı olarak kadınların ücretlendirilmeyen veya düşük düzeyde ücretlendirilen bakım emeği aracılığıyla kurumsallaşmaktadır.

Ücretlendirilmeyen bakım emeği; yemek hazırlama, temizlik, alışveriş, çocuklara ve/veya yaşlılara bakma gibi günlük rutin ev işlerini gerektiren ve karşılığı maddi olarak ödenmeyen bir emek türüdür. Söz konusu faaliyetler ücretlendirilmemekle birlikte, maliyeti genel olarak kadınların omzuna yüklenir. Böylelikle kadınlar, ücretli istihdamın dışında kalarak güvencesiz bir şekilde hayatlarını sürdürmekte ve duygusal ve toplumsal kayıplara maruz bırakılmaktadır.

Kadının emeğinin bir değer olduğunun anlaşılması ise öncelikle tarihsel bağlamda oluşturulmuş erkek egemen yapıya ve bu yapıyı destekleyen değer sistemine karşı çıkmıştır (Eraydın, 1999: 31). Kadınlar; erkekler, devlet veya özel sektör gibi üçüncü gruplar tarafından karşılanabilecek bir maliyetin eşitsiz dağılımının öznesi olmaktadır.

Ücretsiz bakım emeği, ev işleri ve bakım olmak üzere iki ana faaliyeti içerir. Bu faaliyetlerin kapsamı, bakım emeğine yüklenen değerler farklılaşmasına bağlı olarak çeşitlilik gösterebilmektedir. Ev işi kapsamında değerlendirilen faaliyetler, her gün tekrar eden ve gözle görülür şekilde zaman harcanan uğraşlar olarak değerlendirilir. Ancak söz konusu faaliyetler, aynı zamanda stresin eşlik ettiği bir planlama sürecini de içermektedir (Kwon, 2019: 2). Dolayısıyla bu durum, ev ve bakım faaliyetlerinden sorumlu bireylerin iyi olma hâlini¹ etkileyen bir değişkendir.

Küresel düzeyde, ekonomiye önemli katkılar sağlayan ücretsiz bakım emeğinin temel bileşenlerinden biri de çocuk bakımıdır. Kadınların ekonomik olarak aktif olma yeteneği, ev içi sorumluluklardan biri olan çocuk bakımı üzerinden sınırlandırılmıştır. Kadınlar, çocuklar üzerinden besleyici rolün kabul edilmesini destekleyen toplumsallaşma süreçlerine maruz bırakılmaktadır (Marchbank, 2020: 30). Çünkü çocuk bakımı, iş ve aile yaşamının uzlaştırılmasını kolaylaştırmayı amaçlayan politikaların önemli bir parçasıdır (Bonoli, 2013: 113). Kadınlar ise söz konusu politikaların uygulanması bakımından özne konumundadır. Bu süreçte, erkeğin yerine getirmesi gereken sorumlulukların bir kısmı veya tamamı kadının üzerine yüklenmektedir. Dolayısıyla çocuk bakımı, kadınların ücretsiz bakım emeğinin iyileştirilmesine yönelik politika önerileri içinde temel meselelerden biri olarak dikkat çekmektedir.

COVID-19 salgını başlamadan önce, Uluslararası Çalışma Örgütü, dünya çapında, bakıma muhtaç ve 800 milyonu altı yaşın altında olmak üzere 1,9 milyar çocuğun olduğunu ve uygun önlemler alınmazsa ciddi ve sürdürülemez bir bakım krizinin oluşacağını ifade etmiştir (Grantham vd., 2021: 7). Örgüt, 2030 yılına kadar fazladan 100 milyon yaşlı insanın ve 6 ila 14 yaş arası 100 milyon çocuğun bakıma muhtaç olacağını öngörmektedir (Coffey vd., 2020: 16). Öngörü doğrultusunda, kadınların ücretsiz bakım emeği koşullarının giderek ağırlaşacağını beklemek muhtemeldir. Çocuk bakım krizine yönelik en net politika çözümlerinden biri ise her iki ebeveynin de bakım ve kazanç sorumluluklarını daha etkili ve adil bir şekilde dengelemesini sağlamak için çocuk bakımına erişimi iyileştirmektir (Gromada vd., 2020: 5). Söz konusu düzenleme, çocuğun bakım koşullarına yönelik atılacak olumlu adımları ve nitelikli bir eğitim sürecinin inşasına yönelik çabaları içermelidir. Çocuğun doğumundan itibaren başlayan süreci de içeren erken çocukluk eğitimi ve bakımına yönelik kapsayıcı, ücretsiz/düşük maliyetli ve nitelikli bir süreç inşa edilmelidir. Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'n-

1. Sosyalleşme ve TV izleme gibi boş zaman etkinliklerinin yanı sıra yemek yeme ve uyuma gibi kişisel bakım etkinlikleri, emek gösterilen uğraşlardan daha fazla içsel bir haz oluşturur. Dinlenmek ve iyileşmek için zamana sahip olmak sağlık, üretkenlik ve stresin azaltılması bakımından önemlidir (OECD, 2011: 125).

den biri (UNESCO, 2015: 20), 2030 yılına kadar tüm kız ve erkek çocuklarının ilköğretime hazır olmaları için nitelikli erken çocukluk gelişimi, bakımı ve okul öncesi eğitime erişiminin sağlanmasıdır. Burada en büyük sorumluluk devlete düşmektedir. Uygulanacak sosyal hizmet politikaları aracılığıyla sağlanacak nakdi ve ayni destek, ücretsiz bakım emeğinin azalmasına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sunabilecektir. Ancak bakımın toplumsallaştırılmasına yönelik sosyal hizmetlerin nakdi ve ayni desteğe indirgenmesinin ücretsiz bakım emeğinin iyileştirilmesinde yeterli olmayacağı açıktır. Çocuk bakımı; aile, çalışma, eğitim gibi toplumsal hayatı etkileyen politikaların temel meselelerinden biridir. Bunun yanında, kadına ve aileye yönelik bakış açısının ve ülkelerin özgün koşullarının homojen olmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla ücretsiz bakım emeğine yönelik çocuk bakımı odaklı tartışmalara daha geniş bir perspektiften yaklaşılmalıdır.

Erişilebilir, uygun fiyatlı ve kaliteli çocuk bakımının mevcudiyeti, ebeveynlerin bakıma ve ücretli çalışmaya yönelik rollerini dengelemelerine yardımcı olmaktadır (Gromada vd., 2020: 5). İş-yaşam dengesini geliştirmeye yönelik yüksek kaliteli erken çocukluk eğitimi ve bakımı, çocuk yoksulluğuyla mücadele stratejisinin de parçasıdır (OECD, 2021b: 158; Bonoli, 2013: 113). Dikkat edilmesi gereken husus, devletin kanuni şartlar içerisinde, belli standartlarda ve düşük ücretli veya ücretsiz bir şekilde bakım ve eğitim hizmetine erişimi mümkün kılmasıdır (Üstün, 2020: 1565). Bu şekilde, çocukların zihinsel ve bilişsel gelişimleri başta olmak üzere erken çocukluk döneminde pozitif dışsallıklar ortaya çıkabilecektir. Aynı zamanda, kadınların işgücüne katılımı aracılığıyla, toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ya da hafifletilmesi mümkün hâle gelecektir.

Çalışma, ücretsiz bakım emeğinin öznesini oluşturan kadınlara yüklenen sorumluluğu, belirli yaş grubundaki çocuklara yönelik hem bakım hem de eğitimi ifade eden erken çocukluk eğitimi ve bakımı üzerinden ele almaktadır. Bu çerçevede inceleme konusu olarak seçilen Güney Kore'de, devletin sağladığı sosyal hizmetler üzerinden, hanehalkının bakım ve eğitim maliyetini ne şekilde üstlendiği irdelenmektedir. Çalışmada öncelikle ücretsiz bakım emeğinin genel çerçevesi, içerdiği faaliyetler ve karşıladığı değer üzerinden ortaya konulacaktır. Daha sonra, ücretlendirilmeyen bakım emeğinin kadınlar aleyhinde göstermiş olduğu dengesiz dağılım, istatistiki veriler aracılığıyla ele alınacaktır. Son olarak, Güney Kore'de, erken çocukluk döneminde ücretsiz bakım emeğinin temel sorumluluğunun bireylerden devlete geçişi incelenecektir.

Ücretsiz Bakım Emeği: Zaman Kullanımı ve Küresel Ekonomi İçin Değeri

Ücretsiz bakım emeği, genel olarak bir hanedeki veya topluluktaki diğer bireylerin esenliğini, sağlığını ve bakımını sürdürmek için gerçekleştirilen karşılıklı ödenmemiş çalışma olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan hem doğrudan hem de dolaylı bakımı (rutin ev işlerini) içeren bir yapısı vardır (International Labour Of-

fiçe, 2018: 40). Literatürde; duygusal emek, karşılıksız emek, ödenmeyen bakım işi, piyasa dışı çalışma, sosyal yeniden üretim olarak da kullanılan bakım emeği fiziksel ve duygusal bir çabayı yansıtır (Atakan, 2018: 130). Kavramın öne çıkan temel niteliği ise sarf edilen emeğin ücretsiz olmasıdır.

Ücretsiz bakım emeği; ücretle alınan yiyecek, giyecek, barınma vb. malların kullanım değerine dönüşümü için gerekli emeği ifade etmektedir (Mies vd., 2008: 75). Bu emeğin, ev hizmetleri ve bakım hizmetleri olmak üzere iki taraflı bir yapısı vardır. Besin ve öğünlerin hazırlanması, temizlik, alışveriş, çeşitli bakım ve onarımlar, evcil hayvan bakımı gibi hizmetler hane halkı ve aile üyeleri için gerçekleştirilen ücretsiz ev hizmetlerine örnektir. Diğer taraftan, çocukların, yaşlıların veya yardıma muhtaç bireylerin bakımı ile ilgili faaliyetler hane halkı ve aile üyeleri için gerçekleştirilen bakım hizmetleriyle ilgili faaliyetleri oluşturur (International Labour Office, 2018: 41). Ücretsiz bakım emeğine ilişkin faaliyetler bunlarla sınırlı değildir. Toplumlara göre farklılık gösterebilen sosyoekonomik durum ve kültürel değerler çerçevesinde, ücretsiz bakım emeğinin kapsamı genişleyebilmektedir.

Ücretsiz bakım emeği, gündelik hayatın idamesi için emek gücü gerektiren çok sayıda hizmeti içerir. Söz konusu hizmetler, özellikle ev işlerinin ekonomik değerini ölçmenin, ücretsiz ev işinin önemini ve bununla bağlantılı fırsat maliyetlerini anlamının da anahtarıdır. Böylelikle ev işlerinin ekonomiye katkısı ve birikmiş değeri ölçülebilecektir (OECD, 2021a: 20). Buna karşın ücretsiz işler piyasa dışı faaliyetlerden oluştuğu için, sağlanan hizmetler için gözlemlenebilir bir fiyat yoktur ve genellikle sayısal bir değer biçmek güçtür. Bu nedenle, ücretsiz çalışma Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYH) dâhil edilmez. Ancak son yıllarda, zaman kullanımı verileri üzerinden ücretsiz emeğin detaylı açıklaması mümkün olmuştur. Zaman kullanım verileri, bireylerin ücretli ve ücretsiz işlerin yanı sıra boş zaman ve kişisel bakıma kaç saat ayırdığını göstermektedir (Alonso vd., 2019: 6). Örneğin, OECD tarafından 2021 yılında yayınlanan bir çalışmaya (2021a: 18) göre, her gün, kadınların toplam mevcut zamanının yüzde 11'i (158 dakika) bakım dışı ev işlerine harcanırken; erkekler, zamanlarının yalnızca yüzde 5'ini (72 dakika) bu faaliyetlere ayırmaktadır. Bu durum, OECD genelinde, ortalama olarak bakım dışı ev işlerine harcanan sürede yüzde 6'lık (86 dakika) bir farka yol açmaktadır. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi'nin 2020 yılı sonunda yayınladığı rapora göre, her gün, sadece kadınlar tarafından 16,4 milyar saat ücretsiz bakım emeğine harcanmaktadır. Bu sayı, iki milyar insanın günde 8 saat ücretsiz çalışmasına eşdeğerdir (UN Women, 2020: 9). Bununla birlikte, OECD ülkelerine ilişkin analiz, ücretlendirilmeyen bakım emeğinde, bakım dışı ev işlerine yönelik bir değerlendirmeyi ortaya koymaktadır. Söz konusu ev işleri dışında çocuk, yaşlı veya engelli bireylerin bakımına yönelik faaliyetler değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Üstelik ev işleri dışında kalan bakım faaliyetlerinin maliyetinin zaman ve mekân sınırlaması olmamasından dolayı değerlendirmenin daha zor olduğunu söylemek mümkündür.

Ücretsiz bakım emeği, zaman kullanımını yanında büyük bir ekonomik değer içerir. Çalışma çağındaki nüfusun yüzde 63,5'ini temsil eden 53 ülkeden gelen verile-

re dayanan Uluslararası Çalışma Örgütü tahminlerine göre, ücretsiz bakım emeği küresel düzeyde GSYH'nın yüzde 9'unu oluşturmaktadır. Bu oran, 2011 yılı satın alma gücü paritesine göre 11 trilyon dolardır (International Labour Office, 2018: 49). Yardım kuruluşu Oxford Committee for Famine Relief (OXFAM), 2020 yılı başında yayınladığı araştırma ise 15 yaş üstü kadınların ücretsiz bakım emeğinin ekonomiye yıllık katkısını 10,8 milyar dolar olarak değerlendirmektedir. Araştırma sonuçları, söz konusu tutarın küresel teknoloji endüstrisinin oluşturduğu değerın üç katından fazla olduğunu belirtmektedir (Lawson vd., 2020: 11).

Ücretsiz bakım emeğinin ve bu emeğin cinsiyete göre dağılımının değeri, zaman kullanım verileri ve küresel ekonomi için ölçülen parasal tutar üzerinden incelenmektedir. Söz konusu değer, ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ilgili olsa da uygulanan kamu politikaları çok daha büyük bir etki yaratma eğilimindedir. Dolayısıyla zaman kullanım verilerinin düzenli olarak toplanması, kamu politikalarının izlenmesi ve daha dengeli bir refah düzeyine erişilmesi için gereklidir (Miranda, 2011: 30). Nitekim Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" başlığı altında; "Kamu hizmetleri, altyapı ve sosyal koruma politikaları aracılığıyla ücretsiz bakım ve ev işlerinin tanınmasını, değer görmesini ve aile içinde sorumluluğun ulusal açıdan uygun bir biçimde paylaşılmasını" hedeflemektedir (OECD, 2019a: 17). Diğer bir politika önerisi ise ücretlendirilmeyen bakım emeğini radikal bir şekilde yeniden önceliklendirme çabası içeren dönüştürücü *Tanıma, Azaltma, Yeniden Bölüşüm, Temsil* çerçevesidir. Tanıma, ücretsiz bakım emeğinin gerçek değeri olan bir iş veya üretim biçimi olarak kabulü; azaltma, ücretsiz bakım emeğine harcanan toplam saatin azaltılması; yeniden bölüşüm, ücretsiz bakım emeğinin hane içinde daha adil bir şekilde yeniden dağıtımı ve sorumluluğunun devlete ve özel sektöre kaydırılması; temsil: bakım emeğini üstlenenlerin temsili ve kendilerini ilgilendiren kararlara ilişkin söz sahibi olmalarının sağlanmasıdır (Lawson, 2020: 18). Bu bakımdan ücretsiz bakım emeğine ilişkin sorun, kademeli bir çözüm çerçevesinde ele alınmalıdır. Öncelikle ücretlendirilmeyen emeğin, kullanım değeri yaratan bir emek türü olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.

Ücretsiz bakım emeğine değer biçilmesi, yalnızca gerçekleştirilen bir etkinliğin parasal karşılığının ölçümünü içermez. Aynı zamanda emek piyasasında fırsat eşitliği de dikkate alınmalıdır (OECD, 2021a: 22). Bu bağlamda, kamu yatırımları ve sosyal hizmet politikaları aracılığıyla aktörler arasında bakım hizmetlerinin adil dağılımını önceleyen politikaların üretilmesi gerekmektedir. Kamu politikası, ücretsiz bakım emeğini hanelerden diğer aktörlere kaydırabilme gücünden dolayı özellikle kadınların yükünün hafifletilmesi için birincil mekanizmadır (OECD, 2019a: 84). Ücretsiz bakım emeği, küresel düzeyde ekonomik eşitsizliklerin anlaşılmasına yardımcı olmakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir. Bundan dolayı, karar alıcı aktörlerin gelir grupları arasındaki refah dağılımı yanında, ücretsiz bakım emeğinin adil dağılımını göz önünde bulundurma sorumluluğu vardır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Azaltılması Kapsamında Bakım Emeğinin Dağılımı

Küresel düzeyde, ücretsiz bakım emeğinin yükü ağırlıklı olarak kadınların üzerindedir. Kadınlar gerek ev işlerinin gerekse bakım faaliyetlerinin başlıca sorumlusu olarak emek harcamaktadır. Ekonomik eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile eşitsizlikleri doğuran koşullar bu durumun öne çıkan sebeplerindedir. Bununla birlikte, ücretsiz bakım emeğinin adil olmayan görünümü her iki eşitsizliği de derinleştirmektedir.

Kadınlar, genellikle erkeklere göre, ücretsiz bakım emeğinde orantısız şekilde daha fazla zaman harcamaktadır. “Aileyi geçindiren erkek”, “bakıcı kadın” modeli, küresel düzeyde, toplumsal cinsiyet ilişkileri için baskın normatif yapıdır (International Labour Office, 2018: 39). Çoğu zaman, kadınlar ev işlerinin yükünü taşımak zorundadır ve ücretsiz işlere harcanan zaman kültürel normların, ekonomik altyapının ve kamusal hizmetlerin dayattığı kısıtlamaları yansıtır (Alonso vd., 2019: 4). Bu durumun ortaya çıkardığı eşitsizlik, açık şekilde ücretsiz bakım emeğinin ekonomik değerine ve zaman kullanımına yönelik sonuçlara yansımaktadır. 2011 yılında, kadınların ücretsiz bakım emeğinin değeri, GSYH'nın yüzde 6,6'sını (8 trilyon dolar) temsil ederken; erkeklerin katkısı, GSYH'nın yüzde 2,4'ünü (3 trilyon dolar) oluşturmuştur (International Labour Office, 2018: 49). Kadınlar, ücretsiz bakım işlerinin dörtte üçünü yapmakta, diğer bir ifadeyle toplam zamanın yüzde 75'inden fazlasına denk gelen bir süreyi ücretlendirilmeyen bakım emeğine harcamaktadır. Ücretsiz bakım işlerine kadınlar, erkeklerden ortalama 3,2 kat daha fazla zaman ayırmaktadır (Charmes, 2019: 3). Dolayısıyla kadınlar, erkeklere göre günde iki saatten fazla ücretsiz emek harcamaktadır. Ancak ülkeler arasında büyük farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür (Alonso vd., 2019: 7).² Üstelik bakım emeğinin ücretli ya da ücretsiz olmasından bağımsız olarak, toplumsal eşitsizlikler kadınların içinde de yeniden üretilmekte ve derinleşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki nispeten yüksek gelirli kadınlar, ev işlerine veya çocuk bakımına ayıracakları zamanın yerine ikame ürünleri (temizlikçi, bakıcı vb.) satın alarak genellikle düşük gelirli emsallerinden daha az vakit harcamaktadır. Düşük gelirli kadınlar ise çift vardiya çalışmak zorundadır (International Labour Office, 2018: 39-40). Buna göre, kadınlar yeni kadınların ve erkeklerin emeğinin üreticisi olmakta ve bu üretim olmaksızın bütün diğer üretim biçimleri anlamını yitirmektedir (Mies vd., 2008: 215). Sonuçta, ücretsiz bakım emeğinin küresel düzeyde mevcut durumu, ekonomik eşitsizliklerin ve toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimine hizmet etmektedir.

Kadınların ücretsiz bakım emeğindeki eşit olmayan payı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önemli bir boyutu olmakla birlikte, ana akım ekonomi politikası tar-

2 Örneğin, dünyanın en eşitlikçi ülkelerinden biri olan Norveç'te, kadınlar erkeklere göre yüzde 20 daha fazla ücretsiz iş yapmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) bu oran yüzde 60'tır. Japonya'da kadınlar, erkeklere göre dört kat daha fazla ücretsiz çalışmaktadır. 2019 yılında, Pakistan'da, erkeklerin 28 dakikalık ücretsiz emeğine karşılık kadınlar günde yaklaşık beş saat ayırırken; Arnavutluk'ta kadınlar bu faaliyetlere erkeklere göre altı kat daha fazla zaman harcamıştır (Mariotti vd., 2021: 1).

tüşmalarında giderek daha fazla kabul görmektedir (OECD, 2019a: 14). Ücretsiz bakım emeğinin azaltılması ve yeniden dağıtılması meselesi makro ölçekli bir kapsama sahiptir. Emeğin ücretlendirilmemesi veya adil olmayan bir şekilde fiyatlandırılması, kadınların işgücüne katılımında engeldir. Söz konusu kısıtlamalar, kadınların üretkenlik potansiyellerini tam olarak kullanamamalarına yol açmaktadır (Alonso vd., 2019: 4). Sonuçta, ekonomik büyüme ve kalkınmaya ilişkin politika hedeflerinin gerçekleştirilmesinde, kadınların potansiyel katkısından yeterince faydalanılamamaktadır. Küresel olarak, çalışma çağındaki bireylerin işgücü dışında kalmalarının başlıca nedeni kadınlar için ücretsiz bakım emeği iken; erkekler için eğitimde, hasta veya engelli olmak şeklinde değerlendirilmektedir (International Labour Office, 2018: 38). Kadınların ücretsiz bakım emeğindeki payının ekonomik güvenliklerini etkilediği ve onları yoksulluğa karşı daha savunmasız hâle getirdiği açıktır (Mariotti vd., 2021: 2). Dolayısıyla kadınların ücretsiz bakım emeği yükünün azaltılması, aktif şekilde istihdam sürecine katılmalarını olumlu yönde etkileyecektir. Kadınlar, ücretli istihdama katılarak ailede sağlanacak ekonomik iyileşme üzerinden evdeki kuralları ve uygulamaları daha eşitlikçi bir konuma getirmek istemektedir (Eraydın, 1999: 31). Araştırmalar, bu yöndeki çabaların, ekonomik açıdan oluşacak katkı yanında, aynı zamanda kadınlar için özgüven inşa ettiğini, kadınların hane ve toplum içinde etkinliğini artırdığını ve aileler için daha iyi eğitim, sağlık ve güvenlik sonuçlarına katkıda bulunduğunu göstermiştir (Maestre ve Thorpe, 2016: 8).

Kadınların ve erkeklerin üretken ve yeniden üretici rolleri, toplumsal cinsiyete dayalı temsillerini sağlamaktadır (International Labour Office, 2018: 38). Ancak ücretlendirilmeyen bakım emeğinin dağılımında kadınlara yüklenen ağır sorumluluk, egemen kapitalist modelin baskın yaklaşımının yansımalarından biridir. Kadınlar, ücretsiz bakım emeği ile piyasa ekonomisini desteklemekte ve kamu tarafından sağlanması gereken bakımı sağlayarak devlete destek olmaktadır (Coffey vd., 2020: 11). Kapitalist sistem, bir cinsiyetin kaynaklarının (emeğin) bir başka cinsiyet tarafından ev işleri yoluyla sömürülmesine dayanan ataerkillik sistem ile eşgüdüm hâlinde işlemektedir (Marchbank, 2000: 30).³ Toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine kurulu ekonomik eşitsizliklerin beslediği kapitalizm, kadınları güçsüzleştiren, bu işi yapacaklarına güvenen, ancak bunun için onlara değer vermeyi reddeden geleneksel cinsiyetçi inançları⁴ aktif olarak sömürmekte ve yönlendirmektedir (Coffey vd., 2020: 12). Böylece ev içindeki cinsiyetçi iş bölümü; ataerkilliğin modern biçimi olan kapitalist ataerkillik çerçevesinde, toplumsal olmayan, dolayısıyla da doğal bir alan (davranış biçimleri) olarak ku-

3 Kapitalizm, bu durumdan büyük ölçüde yararlanmasına rağmen, bir çelişki üretmektedir. Demografik değişiklikler ve ekonomik talepler, evli kadınların istihdam oranının arttığı ancak ev ve iş sorumluluklarının çift yükünü hafifletmek için çok az şeyin yapıldığı bir durum üretmiştir (Marchbank, 2020: 31).

4 Ev işleri ve çocuk bakımı, önceki dönemlerde de kadınlar tarafından yürütülmekle birlikte ev ile çalışma mekânı arasında bir ayrışma olmamasından dolayı ev kadını kavramı bugünkü anlamda gelişmemiştir. Kavramı ortaya çıkaran gelişme, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıdır (Bora, 2005: 59).

rulmaktadır (Savran ve Demiryontan, 1992: 11). Çünkü ev işlerinin insan ilişkileri ile sarılıp sarmalanmış olmaları, gerçek bir çalışmadan çok sevgi emeği olarak değerlendirilmelerine neden olmaktadır (Bora, 2005: 10). Kadınların, kalıp yargıların ve kendilerine atfedilen geleneksel rollerin etkisiyle iyi anne, hayırlı evlat ve iyi eş olarak ödüllendirilmek istemeleri ataerkil yaklaşımı beslemektedir (Ecevit, 2021: 70). Sonuçta kadınlar, kendi potansiyellerini gerçekleştirmekten uzak ve refah düzeyleri erkeklerden daha düşük bir şekilde toplumda yer edinmeye çalışmaktadır. Bu durum, kadınların üretkenliği üzerinde oluşturduğu etki yanında iyi olma hâlini de sınırlandırmaktadır.

Güney Kore’de Ücretsiz Bakım Emeğinin Bireyden Devlete Dağılımı: Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımı

Yeterli kaynak kullanımıyla desteklenen ve toplumun tümünü kapsayan sosyal hizmet politikaları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesine katkı sunan etkenlerden biridir. Bu kapsamda, kadın ve aile dostu sosyal hizmet politikalarını kademeli olarak genişleten ülkelerden biri de Güney Kore’dir. Hızlı nüfus yaşlanmasının ve düşük doğurganlığın etkilediği demografik dönüşüm, ülkede 2000’li yıllardaki sosyal bakım yanlısı genişleme politikalarının ana itici gücü olarak görülmektedir (Peng vd., 2021: 9). Güney Kore’de, vatandaşların emek piyasasına katılımını artırmaya yönelik politikalar toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadeleye daha fazla odaklanılmasını gerektirmiştir. Bu kapsamda, cinsiyet eşitliği haklarını güvence altına alarak teşvik etmek ve hükümetin hesap verebilirliğini güçlendirmek amacıyla, 1995 tarihli *Kadının Gelişimi Çerçeve Yasası*, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçeve Yasası* olarak revize edilmiştir (KWDI, t.y.). 2001 yılında ise cinsiyet ayrımcılığı konusunu ele almak üzere Cinsiyet Eşitliği ve Aile Bakanlığı kurulmuştur. Bunun yanında, 2013 yılında seçilen, ülkenin ilk kadın devlet başkanı Park Geun-hye döneminde, Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Görev Gücü⁵ kurulmuştur. Görev Gücü, ülkenin cinsiyet eşitliğini destekleyen ve kadın yeteneklerinden yararlanan ilk kamu-özel ortaklığıdır (UNESCAP, 2021: 61).

Güney Kore’de, cinsiyet eşitsizliği ile mücadele altı ana plan çerçevesinde yürütülmektedir: Toplumsal cinsiyet eşitliği bilincini ve kültürünü teşvik etmek, çalışma ve fırsatlar için eşit haklar sağlamak, kadınların temsili ve katılımını artırmak, iş-yaşam dengesi için toplumsal altyapı oluşturulması, kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmak ve kadın sağlığını iyileştirmek, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulama mekanizmasının güçlendirilmesi (MOGEF, t.y.). Bu çerçevede 2014 yılına kadar, beşer yıllık süreleri içeren, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarına İlişkin Çerçeve Planları* oluşturulmuştur. 2015 yılından itibaren ise *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları İçin İlk Master Planlar (2015-2017)* ve *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları İçin İkinci Mas-*

5. 100 kuruluşla başlatılan Görev Gücü, 2017 yılında Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği tarafından yayınlanan araştırmaya göre, ülkenin en büyük 30 holdingi de dâhil olmak üzere 141 kuruluşu içermektedir (Tetlow, 2017: 20).

ter Planlar (2018-2022) kabul edilmiştir (KWDI, t.y.). Birbirini izleyen hükümet politikaları ve programları, özünde bakımı kamulaştırmaya ve iş-aile dengesini sağlamaya yöneliktir. Bu yeni politikalar ve programlar, çocuklara yönelik bakım hizmetlerinin devlet tarafından sağlanan sosyal hizmetler aracılığıyla genişlemesiyle sonuçlanmıştır (Peng vd., 2021: 1).

Güney Kore'de çocuk bakımı hizmeti, uzun süre kadının aile içindeki rolüne dayanan Konfüçyüsçü bakım rejimi olarak tanımlanmıştır. Geleneksel aile yapısındaki kapsamlı değişiklikler ve kadınların işgücü piyasasına sürekli artan katılımı ise çocuk bakımını hükümetin daha fazla sorumluluk üstlenmesini gerektiren bir kamusal mesele hâline getirmiştir (Lee, 2021: 3). Özellikle, anne olan kadınların istihdamının yol açtığı, tam gün çocuk bakımına yönelimi sağlayan ebeveyn tercihlerindeki değişimin hükümetin erken çocukluk eğitimi ve bakımına yönelik politikalarını etkilediği görülmektedir (Peng vd., 2021: 2). Söz konusu tercihlerdeki değişim, makroekonomik politikaların doğal bir uzantısıdır. Zira Güney Kore, çoğu Avrupa ülkesinden daha sonra sanayileşmeye maruz kaldığından, başarı için ekonomik kalkınmaya ve çocukların eğitimine daha fazla odaklanılmaktadır (Nah vd., 2020: 850). Yıllar boyunca, çocuk bakım programları; sosyal refah, nüfus, aile, istihdam ve eğitim politikalarıyla çeşitli şekillerde bağlantılı kalmıştır (Lee, 2016: 8). Bunun yanında, erken çocukluk eğitimi ve bakımı ve daha geniş düzeyde aile politikası kapsamında yapılan yatırımlar, düşük doğum oranlarıyla⁶ ilgili endişelerden kaynaklanmaktadır. Erken çocukluk eğitimi ve bakımının geliştirilmesi, *Düşük Doğurganlık ve Yaşlanan Toplum ile İlgili Temel Planların* önemli bir özelliğidir (OECD, 2019b: 126). Bu bağlamda, çocukların bakımı, refahı ve eğitimi öncelikli politika gündemlerinden biri olmuştur. Erken çocukluk eğitimi ve bakımı aracılığıyla, kadınların iş-yaşam dengesinin gözetilmesi çerçevesinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması ve demografik değişikliklerin ülkenin kalkınma hedefleriyle uyumlu hâle getirilmesi amaçlanmıştır.

Erken çocukluk eğitimi, üç yaş ve üstü çocukları eğiten anaokulları ve bebekler ile yürümeye başlayan çocuklar için bakım sağlayan gündüz bakımevleri aracılığıyla sunulmaktadır (Ministry of Education, 2021: 10). Dolayısıyla erken çocukluk eğitimi ve bakımı iki bölüme ayrılmıştır: Eğitim Bakanlığı anaokullarından, Sağlık ve Refah Bakanlığı ise çocuk bakım merkezlerinden/gündüz bakım evlerinden sorumludur (KICCE, 2021: 1).⁷ 2000'li yıllardan bu yana, erken çocukluk eğitimi ile çocuk bakımını bütünlendirmeye yönelik politikaların geliştirildiği görülmektedir.

6. Ülkede, 1965 yılında yüzde 5 olan doğurganlık oranı, 2009'da yüzde 1,15'e inerek, OECD ülkeleri arasında en keskin düşüşlerden birini yaşamıştır (Ma, 2013: 421). 2021 yılı sonunda açıklanan verilere göre, ülkenin doğurganlık oranı, kadın başına 0,8 çocukla dünyadaki en düşük orandır (Martyr, 2021).

7 Erken çocukluk eğitimi ve bakımının çift başlı durumu, geleneksel olarak Uluslararası Eğitim Standardı Sınıflandırması (ISCED) çerçevesinde düzenlenmektedir. Buna göre, ISCED 01, tipik olarak 3 yaşın altındaki çocukları hedefleyen erken çocukluk eğitim gelişim hizmetlerini ifade eder. ISCED 02 ise zorunlu eğitime başlamadan hemen önceki yıllarda, tipik olarak 3-5 yaşlarındaki çocuklara yönelik okul öncesi eğitimi içerir (OECD, 2021b: 166-167).

Bunun sebebi, farklı nitelik ve özellikte olan iki kurumu fiziksel olarak bütünleştirmek yerine, müfredatı standartlaştırarak erken çocukluk eğitiminin kalitesini denk hâle getirmek olarak ifade edilmektedir (KEDI, 2021: 26). Bu çerçevede, daha önce ücretsiz çocuk bakım desteği nedeniyle mali kaynakların tükenmesi, ailelerin ders dışı faaliyetlere yönelik yükünün artması ve tüm gün programlara dayalı tek tip bir çocuk bakım sistemi ihtiyacı gibi sorunları hızla çözen politika değişiklikleri teşvik edilmiştir (Lee, 2016: 9). Gündüz bakımevleri, tüm çocukların kaliteli bakım hizmeti almasını sağlamaya odaklanırken; anaokulları, eğitim farkını ve özel eğitimin maliyetlerini azaltmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla, gündüz bakımevlerinde sunulan hizmet yönetimi ve etkinlikler bakıma; anaokulu programları ise öğrenmeye odaklanmaktadır (Han, 2021: 2). Tablo 1’de, Güney Kore’de, erken çocukluk eğitimi ve bakımının ayrıntılı durumu verilmektedir.

Tablo 1. Güney Kore’de Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımı

	Erken Çocukluk Eğitimi	Erken Çocukluk Bakımı
Sorumlu Departman	Eğitim Bakanlığı	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı
Yasal Dayanak	<i>Erken Çocukluk Eğitimi Yasası</i> (2004 yılında yasalasmıştır)	<i>Çocuk Bakımı Yasası</i> (1991 yılında yasalasmıştır)
Hedeflenen Çocukların Yaşı	3-5 Yaş	0-5 yaş
Günlük Okul Saatleri	Temel müfredat (4-5 saat) + Okul sonrası	12 saat (7:30-19:30) + Uzatılmış saatler
Öğretmen Niteliği (Asgari Kriter)	Anaokulu öğretmeni seviyeleri 1, 2 (Ön lisans derecesi)	Çocuk bakım merkezi öğretmen seviyeleri 1, 2 ve 3 (Lise mezunu + 1 yıllık eğitim)
Öğretmen Çocuk Oranı	İllere göre değişir. Orana eğitim yöneticisi tarafından karar verilir. Seul örneğinde oran şu şekildedir: 3 yaş (1:17), 4 yaş (1:23), 5 yaş (1:27), Karma yaş sınıfı (1:22)	Çocuk Bakım Yasası’nın 10. Maddesine göre oran: 0 yaş (1:3), 1 yaş (1:5), 2 yaş (1:7), 3 yaş (1:15), 4-5 yaş (1:20)
Çocuklu Ebeveynlere Mali Destek (2021)	3-5 yaş Nuri Müfredatı: 260.000 KRW Okul sonrası program: 50.000~70.000 KRW	0 yaş: 484.000 KRW + 528.000 KRW* 1 yaş: 426.000 KRW + 287.000 KRW* 2 yaş: 353.000 KRW + 194.000 KRW* 3-5 yaş: 260.000 KRW + 70.000 KRW* * Çocuk bakım merkezleri için devlet desteği
Eğitim ve Bakım Müfredatı	Nuri Müfredatı (3-5 Yaş)	Standartlaştırılmış Çocuk Bakımı Müfredatı (0-2) Nuri Müfredatı (3-5 Yaş)

Kaynak: KICCE (2021) ECEC Statistics of Korea: Services, Enrollment, Workforce, and Financial Resources, Seoul: Kicce Policy Brief, 22.

Erken çocukluk eğitimi ve bakımı, ilk ve orta öğretime kıyasla daha ileri bir zamanda ve esas olarak özel eğitim kurumları etrafında gelişmiştir. Bunun nedeni, hükümetin Kore Savaşı'ndan sonra toparlanma ve ekonomik kalkınma için ilk ve orta öğretim sistemine öncelik veren bir eğitim politikası uygulamasıdır (KEDI, 2021: 26). Erken çocukluk eğitimi ve bakımının özel olarak sağlanmasına büyük ölçüde güvenen ülkelerden biri olan Güney Kore'de, okul öncesi düzeyde eğitime devam eden çocukların dörtte üçünden fazlası özel eğitim kurumlarında öğrenim görmektedir (OECD, 2021c: 23). Buna karşın, ülkedeki çocuk bakım rejimi, çocuk bakımını bir kamu sorumluluğu olarak kabul etmektedir. Geçmişte aile sorumluluğu olarak görülen çocuk bakım sorumlulukları artık devletle paylaşılmaktadır (Lee ve Lee, 2020: 469). Devlet, büyük ölçüde kamusal kaynak kullanımının sorumluluğunu üstlenerek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde iyileşme sağlanmasında müdahaleci bir rol benimsemiştir. Öyle ki, Güney Kore, 1998-2007 arasında, erken çocukluk eğitimi ve bakımına yapılan kamu harcamalarında OECD ülkeleri arasında en kötü sıralamaya sahip ülkelerden biridir. Ancak 2008 ve 2009 yıllarında, toplumun çocuk yetiştirme yükünü azaltmak için gerçekleştirilen girişimlerin sonucunda GSYH'nın yüzde 0,6'sı ve yüzde 0,7'si (OECD ortalaması civarında) çocuk bakımı ve eğitimi için ayrılmıştır (Ma, 2013: 426).⁸ 0-5 yaş grubunda, çocuk başına kamu harcaması, satın alma gücü paritesine göre, 2017'de 6.900 dolardır. Bu tutar, aynı yılda, OECD ortalamasından (5.200 dolar) ve AB ortalamasından (5.500 dolar) daha yüksektir (KICCE, 2021: 4). Kaynak kullanımına yönelik tercihlerin sonucu, çocuk bakım maliyetlerine bakıldığında görülebilmektedir. Güney Kore'de, ortalama günlük kazancın yüzde 67'sini kazanan tek ebeveynli bir hanede, iki çocuğun (2 ve 3 yaş) bakımının net maliyeti, ortalama ücretin yüzde 4,9'una (OECD ortalaması yüzde 8,5) eşittir. Maliyet, çift kazanç sahibi aileler için ise ortalama tam zamanlı günlük ücretin yüzde 3'üdür (OECD ortalaması yüzde 14,6) (OECD, 2019b: 129). Sonuç olarak, Kore'nin aileye ve hanehalkına yönelik politikası, devletin birincil çocuk bakımını sağlayan aktör olduğuna işaret etmektedir (Lee ve Lee, 2020: 471). Bu çerçevede dikkat çeken husus, politika belirleyicilerin gerek temel eğitimden bir önceki düzeyde daha fazla çocuğun eğitime erişimini artırma gerekse düşük doğurganlık hızı ile mücadelede ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasında, zaman içinde şartlara daha uygun stratejiler belirlemesidir. Bunun yanında, politika hedefleri büyük ölçekli kamusal kaynak kullanımı ile desteklenmiştir.

Güney Kore'de, çocukların eğitimde geçirdikleri süre aynı zamanda erken çocukluk eğitimi ve bakımının kapsamlı yapısını yansıtmaktadır (OECD, 2019b: 124). 2000 yılında yüzde 26,2 olan anaokuluna kayıt oranı, Eğitim Bakanlığı tarafından açıklanan 2020 yılı verilerine göre; üç yaşında yüzde 92,3, dört yaşında yüzde 93,8 ve beş yaşında yüzde 97,2 düzeyindedir. Her üç oran da OECD ortalamasının önemli ölçüde üzerindedir. Bu süreçte, devlet tarafından finanse edilen Nuri Müf-

8. Erken çocukluk eğitimi ve bakımına yönelik kamu harcamaları, 2000 yılından bu yana on kat artış göstermiştir. 2000'de GSYH'nın yüzde 0,1'inden az iken 2016'da GSYH'nın yaklaşık yüzde 1'i düzeyine çıkmıştır (OECD, 2019b: 124).

redatı,⁹ erken çocukluk eğitimi için daha fazla fırsat sunarak ebeveynlerin üzerindeki yükü hafifletmeye yardımcı olmuştur. 2012 yılında beş yaşındaki öğrenciler için başlatılan müfredat, 2013 yılında üç ve dört yaş gruplarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Ministry of Education, 2021: 10). Anaokulları ve çocuk bakım merkezlerini tam gün çocuk bakım merkezleri/anaokulları olarak birleştiren ve ücretsiz hâle getiren Nuri Müfredatının getirilmesiyle, söz konusu kurumların arzı artmaya başlamıştır. Bu durum kayıtlı çocuk sayısında da keskin bir artış sağlamıştır (Peng vd., 2021: 2). Nuri Müfredatı ile gelir düzeyi ne olursa olsun erken çocukluk eğitimi ve çocuk bakım ücretlerinin desteklenmesi mümkün hâle gelmiştir (KEDI, 2021: 27). Bunun yanında, hedeflenen politikalara uygun daha entegre bir sistem çerçevesinde, kamusal kaynakların daha etkin şekilde kullanımı teşvik edilmiştir.

Erken çocukluk eğitimi ve bakımına yüksek erişimde sağlanan başarıda, okullaşmanın artırılması için tesislere ayrılan kamusal kaynakların etkisi görülmekle birlikte, ebeveynlere ve ailelere sağlanan sosyal hizmetlerin ve sübvansiyonların da büyük katkısı vardır. Örneğin, yukarıda bahsedilen sübvansiyon programlarından biri olan Nuri Müfredatı bunlardan biridir. Bunun yanında, kadının ücretsiz bakım emeğinin bileşenlerinden biri olan evde çocuk bakımında, 0-5 yaş grubuna yönelik olarak ebeveynlere finansal destek sağlanmaktadır. Evde bakım ödeneği, çocuk bakımı hizmetlerini kullanmayan ve çocuklarına evde kendileri bakan ebeveynler için uygulanan nakit transferidir. Çocuğun yedi yaşına bastığı yılın aralık ayına kadar ödeme yapılmaktadır (OECD, 2019b: 131). Diğer bir örnek, Rho Moo-hyun (2003-2008) liderliğindeki hükümet döneminde (2006), bakımı kamulaştırmak için, Çocuk Bakımı Ödeneği (3-6 yaş) ve Temel Bebek Ödeneği (0-2 yaş) getirilmiştir. Ödenekler, standart çocuk bakım maliyeti ile ebeveynlerin cebinden yaptığı masraf arasındaki farkı karşılamaktadır. 2013 yılında,¹⁰ devlet desteğinin kapsamı, gelir veya istihdam durumuna bakılmaksızın tüm aileleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Peng, 2021: 3-4). Çocuk bakımı politikası, normal çalışma saatleri dışında evde çocuk bakıcısı kullanan ebeveynlere de mali destek sunmaktadır. İlk olarak 2007 yılında, olağandışı saatlerde çalışan, genellikle iş için uzakta olan veya çocukları hastalanan ebeveynlere yardımcı önlem olarak tasarlanmıştır. 2019 yılı itibarıyla iki tür çocuk bakıcılığı hizmeti vardır: 3 ay ile 3 yaş arası çocukları olan ebeveynler, ayda 200 saat tam gün,¹¹ 3 ay ile 12 yaş arası çocukları olan ebeveynler, yılda 720 saat yarı zamanlı çocuk bakıcılığına erişebilir¹² (OECD, 2019b: 130).

9 Kore Çocuk Bakımı ve Eğitimi Enstitüsü, Nuri müfredatını, "tüm çocuklara hayatlarının başlangıcında ücretsiz eğitim giderleri sağlayarak eşit eğitim fırsatlarını garanti eden ulusal düzeyde bir müfredat" olarak tanımlamaktadır (KICCE, 2019: s.y.).

10. 0 ila 5 yaş arası çocuğu olan tüm aileler, piyasadaki çocuk bakım hizmetlerinin maliyetini karşılamak için aylık çocuk bakım kuponu veya çocuk bir bakım tesisine kayıtlı değilse aylık çocuk bakım ödeneği şeklinde çocuk bakımı sübvansiyonu almaktadır.

11. Bu hizmetten sadece çocukları gündüz bakım merkezine veya anaokuluna gitmeyen ve evde bakım parası talep etmeyen ebeveynler yararlanabilir.

12. Destek, çocuk bakımı ve çocuk bakımıyla ilgili günlük ev işleri hizmeti için (çocuk kıyafetlerini ve yatak takımlarını yıkamak, çocuk odasını temizlemek, atıştırmalık hazırlamak ve bulaşık yıkamak gibi) sağlanmaktadır.

Ücretsiz bakım emeğinin kadınlar üzerinde oluşturduğu yükün azaltılmasında, çocuk bakım hizmetleri üzerinden sağlanan sosyal hizmetlerden biri de anne ve babalara tanınan doğum iznidir. Ebeveynlik izni, analık veya babalık izninin ötesinde çocuğa bakmak için alınan daha uzun bir izin süresi olma eğilimindedir ve genellikle ebeveynlerden biri veya her ikisi için kullanılmaktadır (International Labour Office, 2018: 126). Doğumdan sonra ücretli izin, kadınların iş ve aile yaşamını dengelemelerine yardımcı olacak başlıca politika önerilerinden biridir ve ilk çocuğun doğumundan itibaren belirleyici etkiye sahiptir (Ma, 2013: 426). Kadınlar arasındaki yüksek eğitim seviyeleri ile düşen evlilik ve doğurganlık oranları, ülkenin kapsamlı bir ücretli ebeveyn izni sistemine yatırım yapmasını teşvik etmiştir (Fiedler, 2020: 8-9). Güney Kore, ebeveynlere doğum sırasında hem ücretli annelik hem de ücretli babalık izni sağlamaktadır. Anneler için ücretli doğum izninin süresi 90 gündür. Doğum izninin finansmanı, ilk 60 gün için işveren tarafından, sonraki 30 gün ise İstihdam Sigortası Fonu tarafından normal kazancın tamamı şeklinde ödenmektedir. Ücretli babalık izninin süresi ise 10 gün olmakla birlikte, normal kazancın tamamı şeklinde ödemektedir (Kim, 2020: 365).¹³

Toplumsal altyapıya yönelik artan kamu harcamaları, kısa ve orta vadede kadın ve erkek istihdamını artırmada genel olumlu etkiye sahiptir. Yakın zamanda yapılan bir araştırma, kamu yatırımlarının bakım çalışanlarının çalışma koşullarını iyileştirme eğiliminde olabileceğinden, özel bakıma kıyasla kamu çocuk bakım merkezlerine daha fazla talep olduğunu ortaya koymuştur (UNESCAP, 2021: 61). Bu durum, kadının ücretsiz bakım emeği yükünü azaltan ve istihdama katılmasına katkı sunan bir etken olarak görülebilir. 2019 yılında, Güney Kore'de, çalışan çiftler içinde, kadınlar ev işlerine erkeklerden 2 saat 13 dakika daha fazla (2014'e göre 19 dakika daha az) zaman ayırmıştır. Sadece erkeğin geliri bulunan hanelerde, kadınların ev işlerine harcadığı saat 5:41 (erkekler 0:53) olurken; sadece kadının ücretli bir işte çalıştığı hanelerde kadınların ev işlerine harcadığı saat 2:36 (erkekler 1:59) olmuştur (MOGEF, 2021). Koreli Kadınlar Gelişim Enstitüsü tarafından 2019 yılında yayınlanan ve ev işlerinin kadınlar ve erkekler arasında nasıl yapıldığını ortaya koyan çalışma, cinsiyet farklılığı gösteren faaliyetleri incelemektedir. Buna göre, cinsiyet farklılıkları en az düzeyde çocukların fiziksel olarak bakımı, eğitimi, çocuklara yönelik kültürel etkinlikler gibi faaliyetlerde görülmektedir (Kwon, 2019: 4). Enstitü'nün aynı yılda kadınlara yönelik yayınladığı istatistikler, çocuk bakımının kadının emek piyasasına katılımını engelleyen parametrelerden biri olmaya devam ettiğini göstermektedir. 2006-2019 yılları arasında, kadının ücretli emek gücüne katılımı önünde bariyer oluşturan; önyargı, çalışma şartları, iş teklifi almanın zorluğu, çocuk bakımı ve ev işleri faktörlerinin istihdamı engelleme düzeylerinde artış yaşanmıştır. Buna karşın en

13 Bunun yanında, her çalışan ebeveynine bir yıl süreli, devredilemez bireysel hak olarak ebeveyn izni verilmektedir. Ebeveynlik izninin ilk üç ayı için normal kazancın yüzde 80'i, kalan dokuz ay için normal kazancın yüzde 50'si tutarında destek sağlanmaktadır.

düşük artış oranı çocuk bakımında gerçekleşmiştir (Joo vd., 2019: 51). Sözü edilen dönemde, kadının istihdama katılımında, çocuk bakımının diğer eşitlikçi ülkelerde olduğu gibi hâlen bir sorun teşkil ettiği görülmektedir. Ancak çocuğun sosyal bakımına ilişkin uygulanan politikalar, ücretlendirilmeyen bakım emeğinin kadınlar aleyhinde oluşturduğu olumsuz durumu diğer faktörler karşısında daha az etkilemiştir. Üstelik 2021 yılında, hükümet daha fazla kadının doğum ve çocuk yetiştirme nedeniyle kariyerlerine ara vermesini önlemek için çocuk bakım hizmetlerini güçlendirmeye öncelik vereceğini ifade etmiştir (Yonhap, 2021). Bu bağlamda, ilerleyen dönemde, kadınların ücretsiz bakım emeğine harcadıkları sürenin daha da azalması beklenebilir.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların sorumluluğunda ücretsiz bakım emeğini biçimlendirmeye devam etmektedir. Günümüzde kadınlar, kendi refahları, toplumsal ve duygusal ihtiyaçları karşısında daha çok küresel ekonomi yararına çalışmaktadır. Bu durum, ücretsiz bakım emeğine işlevsel bir görünüm kazandırmaktadır. Çocuk bakımının kadının görevi olduğuna ilişkin toplumsal normlar, kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir. Kadının karşılığı ödenmeyen emeği, cinsiyetçi kapitalist ekonomi tarafından araçsallaştırılmaktadır. Ücretlendirilmeyen bakım emeği, evde yapılan işleri marjinalleştirilen ve metalaştıran bir anlayışa göre üretilmektedir. Kadının üretkenlik potansiyelini kısıtlayan ev işleri ve bakıma yönelik faaliyetler, oluşan değer adil olmayan şekilde dağılımına yol açmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretimi ve dağıtımı ile süreklilik kazanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini oluşturan ve yeniden üreten koşullarla mücadelede, kadınlar dışındaki aktörler (erkekler, devlet, özel sektör) ücretlendirilmeyen bakım emeğinde paylarına düşeni almalıdır. Bu bağlamda, öncelikle ücretsiz bakım emeğinin zaman maliyeti ve ekonomik değeri göz önüne alınarak “iş” olduğu üzerine toplumsal mutabakat oluşmalı ve politika belirleyiciler tarafından kamusal bir mesele olduğu kabul edilmelidir. Diğer taraftan, ücretsiz bakım emeği ile mücadelede geniş kapsamlı, kolaylıkla ulaşılabilen, ücretsiz ve/veya düşük maliyetli sosyal hizmet politikaları belirlenmeli ve uygulamaların sonuçları izlenmelidir. Bunun yanında, ücretsiz bakım emeğine yönelik politika gündemi, ev işleri ve bakım faaliyetleri olmak üzere belirlenen hedeflere uygun şekilde oluşturulmalıdır. Çünkü ücretlendirilmeyen bakım emeği, genellikle ev içinde gerçekleştirilen faaliyetler üzerinden kavramsallaştırılmaktadır. Bu faaliyetler, kadını kendisine biçilen rol üzerinden toplumsallaştıran yaklaşım nedeniyle çeşitlilik gösterebilmekte ve içerdiği uygulamalardan ötürü zaman ve mekân sınırlamasından bağımsız olabilmektedir.

Ücretlendirilmeyen bakım emeğine yönelik söz konusu faaliyetlerden biri de çocuk bakımıdır. Çocuk bakımı, çocukların iyi olma hâlinin sağlanması için onlarla ilgilenilmesi ve gerekli imkânların tesis edilmesi olarak anlaşılabilir. Bu

bakımdan, çocukların sağlıklı fiziksel gelişimleri, nitelikli bir eğitimin sürecine dâhil edilmeleri, kültürel etkinliklere katılımları gibi çok boyutlu bir sorumluluk içermektedir. Kavram, ücretlendirilmeyen bakım emeğinin kadın üzerinde oluşturduğu yükün önemli bir bileşenidir. Özellikle erken çocukluk döneminde, geleneksel ve sosyokültürel normlar ile ataerkil düşünce yapısının kadına yüklediği bakım sorumluluğu belirginleşmektedir.

Güney Kore, özellikle 21. yüzyılın başından itibaren, çocuk bakımına ilişkin demografik değişikliklerin etkili olduğu sosyal politikalar uygulamaktadır. Ülkedeki çocuk bakım politikası reformu, hanehalkına sunulan sübvansiyonların mali açıdan genişletilmesi yoluyla oluşturulmuştur. Erken çocukluk döneminde sunulan bakım ve eğitim hizmetleri, kadının ücretsiz bakım emeğine yönelik, sosyal hizmet reformunun somut düzenlemeler içeren en önemli alanlarından biridir. Güney Kore, ekonomik kalkınma hedeflerinin odak noktası olarak eğitim hizmetini öncelikli politika gündemi şeklinde belirleyen bir ülkedir. İyî yetmişmiş nitelikli işgücünün istihdama kazandırılması kapsamında, okullaşma oranlarının artırılması ve tüm toplumun nitelikli bir eğitim hizmetine erişiminin sağlanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, öncelik, temel eğitim ve ortaöğretim düzeylerine verilmiştir. Okul öncesi eğitim, erken çocukluk döneminde gerek eğitim gerekse bakım hizmetini kapsayacak şekilde nispeten daha geç bir dönemde politikalara dâhil edilmiştir.

Erken çocukluk eğitimi ve bakımı, çocukların farklı bağlamlarda gelişimini ve iyi olma hâlini olumlu yönde etkileyen ve ağırlıklı olarak eğitim politikasının ele aldığı bir konudur. Buna karşın Güney Kore’de, ülke nüfusuna ilişkin demografik göstergelerde ortaya çıkan dönüşüme bağlı olarak; kadın, aile, istihdam, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi meselelere dair belirlenen hedeflerle ilintili daha geniş bir çerçeve sunmaktadır. Çocuk bakımına ve eğitimine ilişkin uygulanan politikalar iki açıdan dikkat çekmektedir. Öncelikle, karar alıcılar, ebeveynleri (özellikle kadınları) sınırlandıran koşulları ve beklentileri göz önünde tutarak, erken çocukluk eğitimi ve bakımına ilişkin belirlenen politikaları revize etmiştir. Buna göre, hizmete erişimin artırılması için daha fazla sayıda anaokulu ve bakım merkezi tesis etme stratejisi, söz konusu yapıların tam gün hizmet vermesi şeklinde dönüştürülmüştür. Bu kapsamda, müfredat değişikliği sayesinde kadınların kendilerine daha fazla vakit ayırması ve daha az ücretsiz bakım emeği harcaması hedeflenmiştir. İkinci olarak, hanehalkına sunulan aynı ve nakdi destekler üzerinden, devlet çocukların bakımını ve eğitimini kamusal bir sorumluluk olarak büyük ölçüde üstlenmektedir.

Güney Kore’de, ailelere verilen kamu desteği, çocuk yapmayı teşvik eden önemli bir araçtır. Bu şekilde, çocuk yetiştirmenin ailelere maliyetlerinin azaltılması amaçlanırken, kadınlara istihdama kazandırılmaları ve kendi iyi olma hâllerinin gelişimi için daha fazla zaman tanınmaktadır. Devlet, çocuk bakımının ve eğitiminin toplumsal işlevini kabul ederek çok sayıda sosyal hizmeti içeren

bir politika gündemi oluşturmuştur. Uygulanan politikaların etkinliğini sağlayan önemli düzeyde kamusal kaynak kullanımı yanında, ebeveynlere sağlanan geniş ölçekli sübvansiyonlar ve ücretli izin desteği, kadınların iş ve aile yaşamlarını uzlaştırmaları için zaman tanımaktadır. Kadının ücretsiz bakım emeğinin azaltılmasına yönelik söz konusu politikalar, cinsiyete dayalı iş bölümünü teşvik etmektedir. Erken çocukluk eğitimi ve bakımına yönelik sunulan sosyal hizmet programları aracılığıyla etkin bir kamusal destek mekanizması oluşturulmuştur. Ücretlendirilmeyen çocuk bakım emeğinin sorumluluğunu devlet büyük ölçüde üstlenmektedir.

Sonuç olarak, Güney Kore’de, kadının ücretlendirilmeyen bakım emeğinin kullanım değeri olan bir emek türü olduğu kabulüne dayanan yaklaşımlar dikkat çekmektedir. Bu bağlamda ülke deneyimi, sosyal hizmet ve ücretsiz bakım emeğine yönelik politika önerileri sunmaktadır. Öncelikle ücretsiz bakım emeğinin, gerçek değer yaratan bir emek olduğu ve bu emeğin sunulmasında kadınların dezavantajlı konumda bulunduğu kabul edilmelidir. Bakım emeğinin geleneksel olarak kadınlara atfettiği rol; tüm cinsiyet gruplarını, devleti, sivil toplum kuruluşlarını ve ilgili aktörleri içine alan bir bağlamda sorgulanmalıdır. Bunun yanında çocuğun bakım politikası, ücretsiz bakım emeğinin azaltılarak toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün gerçekleştirilmesi bakımından geniş bir çerçevede ele alınmalıdır. Çocukların zihinsel ve bilişsel gelişiminde önemli bir rol oynayan erken çocukluk eğitimi ve bakımı, tüm çocukların nitelikli bir eğitim sürecine erken yaşlarda dâhil olmasını mümkün kılmaktadır. Söz konusu eğitim kademesinin, kadının iyi olma hâlini iyileştirme ve ekonomiye katılımını artırma potansiyeli göz önünde bulundurulmalıdır.

Politika yapıcılar, çocuğun bakımına ilişkin sosyal hizmetlerin ebeveynler üzerinde oluşturduğu maliyeti, ücretlendirilmeyen bakım emeğinin azaltılmasında önemli bir faktör olarak görmelidir. Söz konusu maliyetin azaltılmasında devlete büyük bir sorumluluk düşmektedir. Çocukların eğitimi yanında, bu eğitimin kadınların üzerine yüklediği sorumlulukların azaltılmasının kamusal bir mesele olduğu kabul edilmelidir. Bakım ve eğitim, yaş gruplarına göre organize edilmeli ve gerekli fiziksel altyapı oluşturulmalıdır. Ebeveynler için düşük maliyetli ve nitelikli bakım hizmetlerine erişime yönelik yatırım yapılması yanında, kadınları dezavantajlı konumda bırakan uygulamalara karşı geniş kapsamlı sübvansiyonlar uygulanmalıdır. Uygulanan politikalar, çocukların ve kadınların refahı için yeterli kaynak düzeyleri tarafından desteklenmelidir. Bu süreçte, kadının ücretlendirilmeyen bakım emeğinin azaltılmasına yönelik politikaların düzenli olarak izlenmesi, belirlenen hedeflere ulaşılmasında kanıt temelli bir destek sunacaktır.

Kaynakça

- Alonso, C., Brussevich, M., Dabla-Norris, E., Kinoshita, Y. ve Kochhar, K. (2019) Reducing and Redistributing Unpaid Work: Stronger Policies to Support Gender Equality, IMF Working Paper.
- Atakan, A.G. (2018) "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Bakım", MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 16, 3, 125-136.
- Bonoli, G. (2013) The Origins of Active Social Policy, Oxford: Oxford University Press.
- Bora, A. (2005) Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Charmes, J. (2019) The Unpaid Care Work and the Labour Market, An Analysis of Time Use Data Based on the Latest World Compilation of Time-use Surveys, Geneva: ILO.
- Coffey, C., Revollo, P.E., Harvey, R., Lawson, M., Butt, A.P., Piaget, K., Sarosi, D. ve Thekkudan, J. (2020) Time to Care Unpaid and Underpaid Care Work and the Global Inequality Crisis, Oxford: Oxfam GB.
- Ecevit, Y. (2021) Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları, Eğitim Materyali, Ankara: Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği.
- Eraydın, A. (1999) Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emeği, Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Fiedler, A.J. (2020) Women and the Future of Care Work in Asia, Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Grantham, K., Rouhani, L., Gupta, N., Melesse, M., Dhar, D., Mehta, S.K. ve Kingra, K.J. (2021) Evidence Review of the Global Childcare Crisis and the Road for Post-COVID-19 Recovery and Resilience, Ottawa: International Development Research Centre.
- Gromada, A., Richardson, D. ve Rees, G. (2020) Childcare in a Global Crisis: The Impact of COVID-19 on Work and Family Life, Firenze: UNICEF Office of Research – Innocenti.
- Han, S. (2021) Improving Elementary Childcare System in Women's Growing Economic Participation, Sejong: KDI Focus.
- International Labour Organization (2018) Care Work and Care Jobs for the Future of Decent Work, Geneva: ILO.
- Joo, J.S., Lee, D.S., Song, C.S. ve Han, J.Y. (2019) Statistical Handbook Women in Korea 2019, Korean Women's Development Institute.
- KEDI (2021) A Panoramic View of Education System, Chungcheongbuk-do: Korean Educational Development Institute.
- KICCE (2019) Understanding the 2019 Revised Nuri Curriculum, Seoul: Kicce Policy Brief, 14.
- KICCE (2021) ECEC Statistics of Korea: Services, Enrollment, Workforce, and Financial Resources, Seoul: Kicce Policy Brief, 22.
- Kim, H. (2020) "Korea Country note" in A. Koslowski, S. Blum, I. Dobrotić, G. Kaufman ve P. Moss (eds.), 16th International Review of Leave Policies and Research 2020 (365-372).
- KWDI (t.y.) <https://eng.kwdi.re.kr/publications/genderPolicy.do>. Erişim Tarihi: 06.02.2022.
- Kwon, I. (2019) A Study on the Improvement of Gender Inequality in the Measurement of Time Spent on Housework, KWDI Issue Paper.
- Lawson, M., Butt, A.P., Harvey, R., Sarosi, D., Coffey, C., Piaget, K. ve Thekkudan, J. (2020) Bakım Zamanı Ücretlendirilmeyen ve Eksik Ücretlendirilen Bakım Emeği ve Küresel Eşitsizlik Krizi, Oxford: Oxfam GB.
- Lee, M. (2016) Child Care and Education Policies in Korea, Seoul: Korean Women's Development Institute (KWDI).
- Lee, S. (2021) "Why the Initiative of Free Childcare Failed to be an Effective Policy Implementation of Universal Childcare in South Korea", Journal of Asian Public Policy, 1-18.
- Lee, Y.H. ve Lee, J. (2020) "Issues and Future Directions for Korean Childcare Policy", Asian Education and Development Studies, 10, 3, 469-480.
- Ma, L. (2013) "Employment and Motherhood Entry in South Korea, 1978-2006", Population, 68, 3, 419-446.
- Maestre, M. ve Thorpe, J. (2016) Understanding Unpaid Care Work to Empower Women in Market Systems Approaches, The BEAM Exchange.
- Marchbank, J. (2000) Women, Power and Policy, London and New York: Routledge.

- Mariotti, I., Sadasivam, B. ve Miyao, K. (2021) Investing in Care: A Pathway to Gender-Responsive COVID-19 Recovery, UNDP Development Futures Series.
- Martyr, K. (2021) "What's Behind South Korea's Population Decline?", <https://www.dw.com/en/whats-behind-south-koreas-population-decline/a-60210895>. (05.02.2022).
- Mies, M., Thomsen, V.B. ve Werlhof, C.V. (2008) Son Sömürge: Kadınlar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ministry of Education (2021) "2020 Education in Korea", <http://www.koreaneducentreinuk.org/wp-content/uploads/2021/04/2020EducationinKorea.pdf>. (06.02.2022).
- Miranda, V. (2011) Cooking, Caring and Volunteering: Unpaid Work Around the World, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 116, OECD Publishing.
- MOGEF (2021) http://www.mogef.go.kr/eng/pr/eng_pr_s101d.do?mid=eng001&bbtSn=708061. Erişim Tarihi: 05.02.2022.
- MOGEF (t.y.) http://www.mogef.go.kr/eng/pc/eng_pc_f001.do. Erişim Tarihi: 05.02.2022.
- Nah, K., Bjørgen, K., Go, Y.M. ve Yoo, Y.E. (2020) "A Comparative Study of ECEC Practitioners' Perceptions of Children's Well-Being and Their Roles in South Korea and Norway", *European Early Childhood Education Research Journal*, 28, 6, 847-863.
- OECD (2011) How's Life?: Measuring Well-Being, OECD Publishing.
- OECD (2019a) Enabling Women's Economic Empowerment: New Approaches to Unpaid Care Work in Developing Countries, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2019b) Rejuvenating Korea: Policies for a Changing Society, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2021a) Bringing Household Services Out of the Shadows: Formalising Non-Care Work in and Around the House, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2021b) Education at a Glance 2021: OECD Indicators, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2021c) Starting Strong VI: Supporting Meaningful Interactions in Early Childhood Education and Care, Starting Strong, Paris: OECD Publishing.
- Peng, I., Cha, S. ve Moon, H. (2021) An Overview of Care Policies and the Status of Care Workers in South Korea, Washington: CWE-GAM Working Paper Series: 21-01.
- Savran, G.A. ve Demiryontan, N.T. (2008) Kadının Görünmeyen Emeği, İstanbul: Yordam Kitap.
- Tetlow, J. (2017) Diversity Management for Women's Empowerment, Asia-Pacific Economic Cooperation, Maryland: Washington Core.
- UN Women (2020) Whose Time to Care? Unpaid Care and Domestic Work During COVID-19, https://data.unwomen.org/sites/default/files/inline-files/Whose-time-to-care-brief_0.pdf. (08.02.2022).
- UNESCAP (2021) "COVID-19 and the Unpaid Care Economy in Asia and the Pacific", https://www.unescap.org/sites/default/d8files/knowledge-products/2021_Regional_Report_Covid19-Care-Economy.pdf. (06.02.2022).
- UNESCO (2015) Education 2030, Paris: UNESCO Publishing.
- Üstün, K.T. (2020) "Kadının Ücretsiz Bakım Emeğinin Azaltılması Kapsamında Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetlerine Erişim (Kreş) Hakkı", *Çalışma ve Toplum*, 66, 1557-1590.
- Yonhap (2021) "S. Korea to Expand Child Care Services to Help More Women Work: Minister", <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20210707000356>. (05.02.2022).

